

Üniversite Özerkliği: Mali, Akademik ve Yönetimsel Açısından Yaklaşım

Autonomy of the University: A Financial, Academic and Administrative Approach

Ali Rıza ERDEM

ÖZ

Özerklik kavramı, genellikle kurumsal düzeyde ele alınan bir kavramdır. Kelime anlamı olarak özerklik “bir topluluğun, bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendini yönetme hakkı”dır. Özerklik, akademik dünyada çok fazla tartışılan ve konuşulan, üzerinde tam bir uzlaşmanın sağlanamadığı ve herkesin kendisine göre yorumladığı bir kavram olmuştur. Üniversitelerin üstlendikleri görevleri en iyi bir biçimde yerine getirebilmeleri için mutlaka özerk bir yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Üniversite özerkliği, mali, akademik ve yönetimsel olmak üzere üç özerkliğin bir arada olması ve bu bir aradalığın uyumlu bir şekilde sürdürülmesine bağlıdır. Günümüzde tamamen özerk üniversite yoktur; özerkliğin derecesi (bağıl özerklik) vardır. Mali özerklik, bir kamu tüzel kişisinin kendi kaynaklarından serbestçe yararlanarak kendi harcamalarını yönetmesi durumudur. Mali özerklik üç boyutludur: kendi bütçesini hazırlama, kendi mali kaynaklarını oluşturma ve kendi mali kaynaklarını kullanma. Dünyanın herhangi bir ülkesinde tam anlamıyla “mali özerkliğe” sahip üniversite bulunmamaktadır. Çünkü üniversiteler yaşamları için gerekli olan parayı kendileri karşılayamamaktadır. “Akademik özerklik”, üniversitede akademik ünvana sahip tüm insanların baskı ve yönlendirme olmaksızın özgürce eğitim ve araştırma yapmaları anlamına gelmektedir. Anayasamıza göre akademik özerkliğin sınırı ulusal savunma, güvenlik ve kamu düzenidir. Dokuzuncu Kalkınma Planı “Yüksek Öğretim İhtisas Komisyonu Raporu” na göre üniversitemizde tam anlamıyla bir akademik özerklik gerçekleştirilememiştir. Üniversitelerin yönetimsel özerkliği denince, bu kurumların kendi üyelerinin demokratik usulle oluşturdukları organlar eliyle yönetilmesi ve denetlenmesi anlaşılmaktadır. Dokuzuncu Kalkınma Planı “Yüksek Öğretim İhtisas Komisyonu Raporu” na göre yükseköğretim politikalarının “hükümet politikaları” ile yönlendirilmeye çalışılması önemli bir zafiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Üniversite özerkliği, Mali özerklik, Akademik özerklik, Yönetimsel özerklik

ABSTRACT

The concept of “autonomy” is mostly discussed at the institutional level. The term “autonomy” literally refers to “the right of self administration of an institution under its own legal constitution”. It has not only been a subject on which much has been negotiated in the academic world until far and a subject on which has never been reached a full agreement yet but also a subject which has been distinctively interpreted by all sides. To realize their social responsibilities in a best way, universities have to get the opportunity of an autonomous constitution. Moreover, this autonomy essentially depends on the existence of a harmonious financial, academic and administrative system. Today there is no a fully autonomous university but extent of autonomous. For an institution, a financial autonomy is “the state of driving its own expenditures by using freely its own sources”. It is of three dimensions, one of which is preparing its own budget, the other of which is constituting its own financial sources and the last of which is using its own financial sources. Today, in this respect, there is no yet “a fully autonomous university” in the world, because they are not capable of meeting the money which they need for their existence. To all people who have academic titles, “academic autonomy” necessarily refers to a chance of free education and researches free of all kinds of pressure and orientation attempts. According to Turkish constitution, academic freedom is limited to national defense and security & social order. According to a report in the ninth plan of development, released by “High Commission of Academic Education”, there is also not a fully academic autonomy. By the word “Administrational Autonomy” in universities, it is certainly meant that those institutions are driven and inspected by their own democratic organs whose members are necessarily democratically appointed. According to in the ninth plan of development released by “High Commission of Academic Education”, it is regarded as a weak point for government to try to interrupt higher education policies by using certain governmental policies.

Keywords: University autonomy, Financial autonomy, Academic autonomy, Administrative autonomy

Ali Rıza ERDEM (✉)

Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Denizli, Türkiye
Pamukkale University, Faculty of Education, Denizli, Turkey
arerdem@pau.edu.tr

Geliş Tarihi/Received : 25.02.2012

Kabul Tarihi/Accepted : 03.04.2012

GİRİŞ

Özerklik kavramı, genellikle kurumsal düzeyde ele alınan bir kavramdır. Ancak, bazen kişiler düzeyinde kullanıldığına da rastlanmaktadır. Örneğin özerklik, bir kişinin veya grubun görevlerini yerine getirmesine izin verecek ve diğer gruplardan farklı kimliğini korumaya yetecek miktarda bağımsız olmasıdır. Kelime anlamı olarak özerklik “bir topluluğun, bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendini yönetme hakkı”dır. Malch’a (1950) göre özerklik “kendi kendini yönetmek yetkisi, hatta hakkıdır. Yönetim hukukunda özerklik, bir kanun ile herhangi bir teşkilat, kurum veya kuruluşa kendi kendini yönetme hakkının tanınması, diğer bir ifade ile kamu kurum ve kuruluşlarına üstlendikleri hizmetleri kendilerinin düzenleyebilmesi ve bunların gerektirdiği düzenlemeleri kendilerinin yapabilmesi olanağının tanınmasıdır. Özerklik, akademik dünyada çok fazla tartışılan ve konuşulan, üzerinde tam bir uzlaşmanın sağlanamadığı ve herkesin kendisine göre yorumladığı bir kavram olmuştur (Doğramacı, 2000; Korkut, 2001: 140; Öztürk, 2006; Aktan, 2008).

Üniversite Özerkliği

Karayalçın’a (1964) göre üniversite özerkliği (üniversite muhtariyeti) kavramının, geçmişten bugüne içeriğinin kesin olarak belirlenmeden kullanılmış terimlerden biri olduğunu ve siyasi hayatımızda zaman zaman istismar edildiğini vurgulayarak; üniversitelerin bir kamu kurumu olduğu ülkelerde, siyasi otoritenin ya da merkezi yönetimin; üniversitelerin özel bir kurum olduğu ülkelerde ise, ayrıca sermayenin karşısında özerk olması, kanunların belirlediği sınırlar içinde, kendi kurallarını kendisinin koyması, kendi kaynakları üzerinde tasarruf hakkının olması, akademik olan ve olmayan işlerini kendi organları aracılığıyla yürütmesi anlamına geldiğini belirtmektedir (akt. Öztürk, 2006). Ordorika’ya (2003) göre üniversite özerkliğinin çözümsel bileşenleri politik, personel ve parasal kaynaklardır (akt. Kural, 2004: 92).

Üniversite’nin ortaya çıkışından beri, korunmaya çalışılan temel özelliği özerk bir kurum olmasıdır. Karayalçın (1964), üniversitenin özerk olması gerektiğini, biri akademik, diğeri pratik olmak üzere iki nedene dayandırmaktadır. Bunlar: (1) Üniversitelerin kendi organları tarafından yönetilmeleri halinde, üniversite öğretmenin akademik hürriyeti dışarıya karşı daha iyi korunmuş olur. (2) Merkezi yönetimin veya genel olarak üniversite dışındaki kurumların, üniversitenin yapısı ve işleyişi hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları ve üniversite organlarından daha yetkili bir organ bulmanın fiilen çok güç ve imkânsız olması nedeniyle, üniversite hizmetlerini kendi organlarının

sorumluluğuna bırakmak en doğru yoldur. Böylece görevler daha iyi yapılmış ve kaynaklar daha verimli şekilde kullanılmış olur. Üniversitelerin üstlendikleri görevleri en iyi bir biçimde yerine getirebilmeleri için mali, akademik ve yönetsel açıdan özerk bir yapıya sahip olmaları gerekmektedir. *Üniversite özerkliği, mali, akademik ve yönetsel olmak üzere üç özerkliğin bir arada olması ve bu bir aradalığın uyumlu bir şekilde sürdürülmesine bağlıdır.* Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği ve Akademik Özgürlük Üzerine Lima Bildirgesi’ne (6-10 Eylül 1988) göre “üniversite özerkliği” yüksek öğretim kurumlarının iç işleyişlerine, mali işlerine ve yönetimlerine ilişkin kararlar almada ve eğitim, araştırma, dışa yönelik çatışmalar ve diğer ilgili faaliyetlerde kendi politikalarını oluşturmada devlet ve toplumun tüm diğer güçleri karşısındaki özerklikleri anlamına gelir. Belirtilen hususlarda dünyanın hiçbir ülkesinde üniversiteler kendi başlarına karar almaya yetkili olmadığından günümüzde tamamen özerk üniversite yoktur; özerkliğin derecesi (bağlı özerklik) vardır. Bu nedenden dolayı “İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD)”na bağlı “İnstitutional Management in Higher Education (IMHE)” tarafından 1980’de 12 OECD ülkesindeki 52 yükseköğretim kurumunda yönetimle ilgili 20 konuda kararların hangi mercilerce alındığının değerlendirilmesi suretiyle yapılan çalışma sonucu “Bağlı Özerklik Endeksi” adlı nicel bir göstergesi geliştirilmiştir. Üniversite özerkliğini, kurumsal açıdan ele alan OECD üniversite özerkliğini 8 ölçütle tanımlamaktadır: (1) Gayrimenkul ve diğer donanımların mülkiyetine sahip olabilmek, (2) borçlanarak fon yaratabilmek, (3) yaratılan kaynakları, kendi amaçları doğrultusunda bağımsız harcamak, (4) akademik program ve ders içeriklerini belirleyebilmek, (5) akademik personelin işe alınmasına ve işten çıkarılmasına karar verebilmek, (6) çalışanların ücretlerini belirleyebilmek, (7) öğrenci kontenjanlarını belirleyebilmek, (8) öğrenci harçlarını belirleyebilmek. Üniversite özerkliğini tanımlayan bu sekiz ölçütten beşinin mali, ikisinin akademik ve birinin ise yönetsel özerkliğe ilişkin olduğu ve üniversite özerkliğinin, büyük oranda, mali özerklik ile ilişkilendirildiği gözlenmektedir. İncelenen ülkelerin “Bağlı Özerklik Endeksi” ne göre sıralamaları şöyledir (Gürüz, Şuhubi, Şengör, Türker, & Yurtsever, 1994: 141-143; Doğramacı, 2000; Gürüz, 2001: 277-279; Korkut, 2001: 144-145; Günay, 2004: 7-9; Arslan, 2005: 26; Erdem, 2006: 303-304; Öztürk, 2006; YÖK, 2007: 21; Aktan, 2008; Günay, 2008; Yıldırım, 2008):

Anayasa’ya ve 2547 sayılı YÖK Kanunu’na göre, üniversiteleri-
miz özerk kurumlardır. Bilgi toplumuna ve ekonomisine geçiş sürecinde değişik toplum kesimlerinin üniversiteden artan beklentileri arasında paydaşlarına hesap verebilen, açık ve saydam

Tablo 1: Üniversite Özerkliğinin Çözümsel Bileşenleri

Politik Konular	Personel ve Akademik Konular	Parasal Konular
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Rektörlerin ve diğer üniversite yöneticilerinin atanması ve görevden alınması ✓ İç çatışmalar ve müdahale ✓ İfade özgürlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Öğrencilerin seçimi ve yerleştirilmesi ✓ Öğretim elemanlarının alımı ✓ Öğretim programları ve diğer akademik konular ✓ Akademik özgürlük ✓ İfade özgürlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Parasal kaynak sağlama ✓ Kaynak dağıtımı ✓ Hesap verebilirlik ✓ Öğrenim harçları

Kaynak: Ordorika 2003’den Nejla Kural Tural, (2004) *Küreselleşme ve Üniversiteler*, 1. Baskı, Ankara: Kök Yayıncılık, s: 92

Tablo 2: Üniversitelerin “Bağıl Özerklik Endeksi” ne Göre Sıralaması

Ülke	Bağıl Özerklik Endeksi
1. İngiltere (Üniversiteler)	100
2. Belçika (Özel Üniversiteler)	93
3. İrlanda	87
4. İtalya (Özel Üniversiteler)	73
5. İngiltere (Politeknikler)	60
6. İsveç	59
7. İtalya (Devlet Üniversiteleri)	46
8. Norveç	45
9. Danimarka	43
10. Hollanda	43
11. Fransa	42
12. Avusturya	32
13. Federal Almanya	29
14. İsviçre (Kantonal Üniversiteler)	29
15. İsviçre (Federal Üniversiteler)	20

Kaynak: YÖK (1992) *Üniversite Yönetim Sistemleri ve Özerklik Kavramı*. Ankara: Yükseköğretim Kurumu Yayını, s: 60

yönetişim modelleri geliştirmek de vardır (YÖK, 2007: 13-14). Dokuzuncu Kalkınma Planı “Yüksek Öğretim İhtisas Komisyonu Raporu” na göre özerklik konusunun tartışılmasına yol açan en önemli etken üniversitelerin aşırı merkezi kontrol ile karşı karşıya kalmasıdır. Ülkemizde batı üniversitelerindeki gibi bir idari ve mali özerklik anlayışı bulunmamaktadır (DPT, 2006: 77). *Üniversite özerkliğiyle ilgili olarak 3 önemli nokta ön plana çıkmaktadır*. Bunlar: (1) Saydamlık (şeffaf olma), (2) hesap verme sorumluluğu ve (3) kalite güvencesi.

Saydamlık (şeffaf olma)

Saydamlık, yönetenlerin kamunun kaynaklarını nasıl ve hangi amaçlara yönelik olarak kullandığı konusunda gerekli bilgileri halka ulaştırmadaki, yetkilerinin nasıl kullandığını göstermedeki açıklıktır. Sistemin ve kurumların etkinliğinin gerek kurum içi paydaşlar, gerek toplum tarafından bilinmesi gerekir. Kurumların çalışmalarının sağlıklı değerlendirilebilmesi için her türlü çalışmaya ilişkin veri ve bilgiler derlenmeli, işlenmeli, erişilebilir ve kullanılabilir bir biçimde sunulmalıdır (YÖK, 2007: 160). Saydamlık için (Polat, 2003: 67): (1) Görev, yetki ve sorumlulukların açık olarak tanımlanması (2) bilgilerin belli standartlar çerçevesinde düzenli olarak yayımlanmak suretiyle kamuya açık ve ulaşılabilir olması, (3) kaynak dağıtım ve kullanım sürecinde bütçelerin hazırlanma, uygulanma ve raporlanma süreçlerinin açık olması, (4) denetim ve istatistiksel veri yayımlama sisteminin kalitesi ve açıklığı açısından bağımsız güvencelerin olması gerekmektedir. Saydamlık tek başına çok anlam taşımaz, ancak hesap verme düzeninin içeriği belirlendiğinde anlamlılık kazanır (YÖK, 2007: 139). Demokratik yönetimlerdeki üniversitelerde mali, akademik ve yönetsel açıdan iç ve dış denetime açıklık ‘şeffaf’lığın bir gereğidir.

Hesap Verme Sorumluluğu

Hesap verebilirlik bir kurumdaki görevlilerin yetki ve sorumluluklarının kullanılmasına ilişkin olarak ilgili kişilere karşı cevap verebilir olma, bunlara yönelik eleştiri ve talepleri dikkate alarak bu yönde hareket etme ve bir başarısızlık, yetersizlik ya da yolsuzluk durumunda sorumluluğu üzerine alma gereğidir. Hesap verme sorumluluğu, her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında görevli ve yetkili olanların, kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumlu ve yetkili kılınmış mercilere hesap vermek zorunda olunmasıdır. Kamu yönetiminde son yıllarda sıkça kullanılan ‘*Hesap Verebilirlik – Hesap Verme Sorumluluğu*’ kavramı, uygulamada daha çok malî yönüyle ön plana çıksa da, özünde etik bir içeriği barındırmakta ve Avustralya, İngiltere ve Kanada gibi ülkelerde, etik davranış ilkeleri arasında ağırlıklı olarak yer almaktadır. Ülkemizde de, Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması Hakkındaki Kanunda ‘*hesap verebilirlik*’ şeklinde ifade edilen söz konusu ilke, Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri Hakkındaki Yönetmelikte ‘*yöneticilerin hesap verme sorumluluğu*’ olarak yer almış bulunmaktadır. Hesap verme sorumluluğunun üç ana boyutu bulunmaktadır (Polat, 2003: 71; Kesim, 2008: 270-271): (1) Siyasal hesap verme sorumluluğu, (2) yönetsel hesap verme sorumluluğu, (3) vatan- daşa yönelik hesap verme sorumluluğu. Günümüzde, genellikle özerklik taleplerinin karşılanması ile hesap verebilirliğin artırılması arasında bir denge kurulmaya çalışılmaktadır.

Üniversitenin malî kaynaklarını sağlayan toplum, kamuoyu yoluyla denetim hakkını kullanarak hesap sormaktadır. Artık üniversiteler kendine finansman sağlayan toplumun tüm kesimlerine karşı hesap verme sorumluluğunu hissetmektedirler (Erdem, 2006:311). Üniversitelerin kullandığı kaynaklarla gerçekleştirdiği performans arasındaki ilişkinin hesabını kamuya vermesi bugün artık bir zorunluluk halini almıştır. Avrupa üniversitelerinin şemsiye kuruluşu Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA), Mayıs 2003’te Graz deklarasyonu ile üniversitelerin kurumsal özerkliği ile topluma hesap vermelerinin el ele gittiğini belirtmektedir (Froment, 2008:2-5). Bir yükseköğretim sistemi içindeki hesap verme düzeni üç farklı boyut göz önüne alınarak kurulmalıdır. Bu boyutlar şöyle sıralanabilir (YÖK, 2007: 139): (1) Kamu fonlarının kullanılmasındaki hesap verme, (2) eğitim ve Araştırma Performansı üzerinden değerlendirme, (3) üniversite içi yönetim ve yaşam kültürü üzerinden değerlendirme. Her üç alanda da hesap verme ve değerlendirmenin hangi ölçütler üzerinden ve hangi kurumsal mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştirileceği ve bu konulardaki olumlu ve olumsuz yaptırımlara açıklık kazandırılması gerekmektedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı ‘Yüksek Öğretim İhtisas Komisyonu Raporu’nda “*Özerkliğin tamamlayıcısı durumundaki hesap verebilirlik konusunda yüksek öğretim kurumlarının eksik olduğu görülmektedir. Özerklik ile hesap verebilirlik ilkelerinin aynı anda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda üniversiteler üzerlerine düşen hesap verme sorumluluğunu yerine getirirken aslında ‘topluma’ hesap verdiklerinin bilincinde olmalıdır.*” denilmektedir (DPT, 2006: 77). Saydamlık ilkesi ile ilişkili

olarak, yükseköğretim kurumlarının yöneticilerinin, kurum içi ve kurum dışı paydaşlara ve topluma hesap verebilmesi gerekir. Kurumlar, bu ilkenin uygulanmasını mümkün kılacak bilgi üretme ve bilgi verme süreç ve yöntemlerini kurmak ve işletmekle yükümlüdür. Özellikle bütçe bilgilerine her ilgili istediğinde ulaşabilmelidir (YÖK, 2007: 160).

Kalite Güvencesi

Yükseköğretimde kaliteyi garanti eden geleneksel, gayri resmi akademik öz denetim artık biçimsel ve belirgin kalite güvence mekanizmaları ve hesap verme prosedürleri ile yer değiştirmiş bulunmaktadır (Vardar, 2004). Son on yılda, yükseköğretim kurumlarının ve bu kurumlarda eğitim gören öğrenci sayılarındaki hızlı artış, bu artışta özel sunum biçimlerinin payının yükselişi ve devlet üniversitelerinin özerkliklerinin genişletilmesi gibi gelişmeler, tüm ülkelerde yüksek öğretimde 'Kalite Güvencesi' sorununu gündeme getirmiştir. Uluslararası öğrenci hareketliliği, sınır ötesi üniversiteler ve küreselleşen ekonomide hizmetlerin serbest dolaşımı nedeniyle, yükseköğretimde 'kalite güvencesi' sadece ulusal değil, uluslararası bir boyut kazanmış, diplomaların tanınması ve akreditasyon konuları ikili veya çok taraflı ilişkilerde önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir (YÖK, 2007: 22). Üniversiteler kalite güvencesi doğrultusunda geliştirilen uluslar arası standartlara göre görevlerini yerine getirmekle yükümlüdür.

Avrupa üniversitelerinin şemsiye kuruluşu Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA), Mayıs 2003'te Graz Deklarasyonu ile üniversitelerin değişim ve gelişimi yakalamakla, iç kalite kültürlerini geliştirmekle yükümlü olduklarını duyurmuştur. Kalite sistemleri, standartlara uyum ve hedefleri yakalamak şeklinde iki ayrı yapıda gelişmiştir. Her ikisi de üniversitenin değişik katmanlarına (bölüm, fakülte, merkez, enstitü veya üniversite geneli) uygulanabilmektedir. Akreditasyon çerçevesinde kalite, önceden belirlenen ve dış çevrelerce seçilen minimum standartların sağlanması olarak algılanır. Akredite olmak, bir kurumun veya bir kurumca yürütülen programın yetkili bir akreditasyon kurulunca o alan için belirlenmiş olan eğitsel kalite standartlarını sağlamış veya aşmış olması demektir. Yüksek öğretimde akreditasyon, ilk olarak ABD'nde ortaya çıkmış ve zamanla yaygınlaşmıştır. Bu ülkede yüksek öğretim kurumlarında kalite güvence standartları özel ve kar amacı gütmeyen akreditasyon kurumları tarafından sağlanmaktadır. ABD'nde 'uzmanlık' ve 'kurumsal' alanı olmak üzere iki tür akreditasyon vardır (Gürüz 2001: 196-199, Korkut 2001: 23; Vardar, 2004; Aktan & Gencil 2007; Froment, 2008:2-5).

1. *Uzmanlık alanı (program) akreditasyonu*, o alandaki uzmanlık veya meslek kuruluşlarınca yürütülür. Özellikle tıp, dişçilik, eczacılık, veterinerlik, hukuk, mühendislik, mimarlık alanlarında diploma mesleği icra etmek için doğrudan yeterli değildir. Bu mesleklerde meslek icra etme ehliyeti, o alandaki meslek kuruluşlarınca yapılan sınavlar sonunda verilir.
2. *Kurumsal akreditasyon*, uzmanlık alanı akreditasyonun aksine mutlak değerlere bağlı değildir. Kurumsal akreditasyonun odağı, bir bütün olarak kurumdur ve zorunlu değildir. Akreditasyon kararı genellikle altı yıl için verilir. Ancak,

akredite olmayan kurumun öğrencileri federal hükümetin finanse ettiği burs ve kredi programlarından yararlanamaz. Alınan derslerin kredileri başka bir yükseköğretim kurumunda geçerli olmayıp mezunlarının da iş bulma şansı yok denecek kadar azdır. Aynı zamanda kurumun kendisi de federal veya eyalet hükümetinin finanse ettiği 'ar-ge' programları ile tesis, teçhizat alt yapısını geliştirme programlarından yararlanamaz. İngiltere'de benzer olarak 'dış sınavcı' sistemi vardır.

ABD ve İngiltere'deki akreditasyon uygulamaları Kıta Avrupası ülkeleri, Avustralya ve Japonya'ya aynı felsefi temeller üzerinde, ancak değişik şekillerde ve oranlarda yansımıştır. Diğer taraftan Meksika, Türkiye gibi bazı ülkelerde de yeni yeni ABD modeline uygun akreditasyon çalışmaları ve uygulamaları yapılmaktadır. Avrupa Üniversiteler Birliği'nin (EUA) uzmanlık alanı (program) ve kurumsal değerlendirme sürecine üniversitemiz katılmaya başlamıştır.

Türkiye'de YÖK, Milli Eğitim Bakanlığı ve Dünya Bankası ortaklığıyla gerçekleştirilen 'Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi Projesi' çerçevesinde 1998 yılında Eğitim Fakülteleri akredite edilmiştir. Eğitim Fakültelerinin yeniden yapılandırılmasıyla getirilen iki yenilikten birincisi 'Öğretmen Yetiştirme Milli Komitesi (ÖYMK)', ikincisi 'Akreditasyon' dur (Korkut 2001: 127-128). Burada sözü edilen 'kurumsal akreditasyon' olup eğitim fakültelerinin ve programlarının amaçlara ne derece ulaşıldığının önceden belirlenen standartlara göre Yükseköğretim Denetleme Kurulu tarafından denetlenmesidir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı 'Yüksek Öğretim İhtisas Komisyonu Raporu'na göre üniversitemizin dünyadaki emsallerine göre kalite sorunu vardır. Bu sorunun temelinde ise 'yenilikçilik' yerine 'izleyicilik' anlayışının benimsenmiş olması yatmaktadır. Öğretim üyelerinin performansları dikkate alınmamakta, kalite ve başarı yerine 'itaat' kültürü yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Yüksek öğretim kurumlarındaki yapısal sorunlar kaliteyi olumsuz olarak etkilemektedir. Uluslar arası düzeyde bir kalite tekniği olarak 'sürekli karşılaştırma' ve 'kıyaslama'nın "benchmarking" yapılmaması kalite sorununda önem taşımaktadır. Yükseköğretime ayrılan kaynakların yeterli olmaması kalitenin artırılmasında en büyük engellerden biridir (DPT, 2006: 78).

Mali Özerklik

Mali özerklik, bir kamu tüzel kişinin kendi kaynaklarından serbestçe yararlanarak kendi harcamalarını yönetmesi durumudur. İdare sistemini oluşturan çeşitli kamu tüzel kişilerinden biri olan üniversitelerin kendi yönetimleri altında bir takım mali kaynakları olduğu gibi, bu kaynaklar üzerinde bazı durumlarda siyasi organların müdahalesi olmadan tasarruf yetkileri de olmalıdır. İşte bu tasarruf yetkisi, üniversitenin mali özerkliğinden kaynaklanmalıdır. *Mali özerklik üç boyutludur: (1) Kendi bütçesini hazırlama, (2) kendi mali kaynaklarını oluşturma ve (3) kendi mali kaynaklarını kullanma.* Dünyanın herhangi bir ülkesinde tam anlamıyla 'mali özerkliğe' sahip üniversite bulunmamaktadır. Çünkü üniversiteler yaşamları için gerekli olan parayı kendileri karşılayamamaktadır. Devlet (veya bağlı bulunan özel kuruluş), oranı değişen miktarlarda üniversitelere yardım etmekte, katkıda bulunmaktadır. Bugünkü anlayışa

göre mali yönden özerk üniversite, devletin kontrolü altında bütçesini serbestçe düzenler ve yönetir, mali çerçevede tüzel bir kişiliğe sahiptir (Korkut, 2001: 140; Aktan 2008).

Bilgi toplumuna ve ekonomisine geçiş sürecinde değişik toplum kesimlerinin üniversiteden artan beklentilerini üniversiteler giderek görece olarak azalan kamusal kaynaklar ile karşılamak durumundadırlar (YÖK, 2007: 14). Bugün dünyanın birçok ülkesinde üniversiteler artık gelirlerinin kaynaklarını çeşitlendirmeye ve artırmaya çalışmaktadırlar. Üniversiteler, kendilerine tahsis edilen kamu kaynaklarının yanı sıra sahip olduğu tesis, araç, özellikle bilgi birikimi ve nitelikli insan gücünü serbest pazar ekonomisi anlayışıyla 'girişimci' bir yaklaşımla değerlendirerek kaynak yaratmaya çalışmaktadırlar.

Üniversitelerde bu dönüşümü getiren en önemli etkenlerden bir tanesi üniversitelerin devlet bütçesinden aldıkları payın azalması nedeniyle içine düştükleri mali sıkıntıdır. Küreselleşme sürecinde ulus devletler çeşitli nedenlerle kaynaklarının birçoğunu yitirmeye başlamışlardır ve mevcut kaynaklarını da daha farklı alanlara yönlendirmek zorunda kalmaktadırlar. Bunun anlamı devletin kaynaklarını eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetlerden ziyade uluslararası sermayeyi çekecek yatırımlara yöneltmek zorunda kalmasıdır. Bunun yerel yönetimler üzerinde yansımaları; ulusal devletten aldıkları kaynağın azalması sonucu kendi kaynaklarını yaratarak hizmetleri yerine getirmek durumunda kalmaları şeklinde görüyoruz. Söz konusu durum bütün bir devlet sistemini dönüşüme uğratarak üniversitelerde de payını almaktadır. Üniversitelere de gün geçtikçe devlet bütçesinden ayrılan kaynak azalmaktadır, özellikle araştırma projeleri için devletten kaynak alınmamaktadır. Örneğin Almanya'da devlet daha verimli kullanacakları düşüncesi ile üniversiteler yerine bizzat sanayi kuruluşlarına araştırma için mali yardımda bulunmaktadır. Özetle, üniversiteler gittikçe azalan kaynak sorunu ve artan rekabet ile yüzleşmektedir. Bunun en belirgin sonucu üniversitelerin araştırma için kaynak bulma konusunda dışa bağımlı hale gelmeleri ve daha da çok dışa açılmak durumunda kalmalarıdır. Üniversiteler kendilerine tanınan mali özerkliği kullanarak kendi kaynaklarını yaratma yoluna gitmektedirler. Araştırma için kaynak bulabilme konusunda temel kaynak sanayi ile işbirliği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle; üniversiteler eğitim-araştırma ilişkisini koruyabilmek için piyasadan araştırma projeleri alma konusunda rekabete girmektedirler (Çelik, 2006: 8-9).

Wallerstein'e (1999) göre dünya üniversite sistemi uzun dönemli bir mali sıkışıklığa girmiştir. Lise sonrası eğitimin küresel maliyeti, toplumsal harcamalara ayrılan kaynakların önemli kalemlerinden biri haline geldi. 1970'ten beri devletler ve diğer para kaynakları, lise sonrası eğitimin sürekli artan maliyetini düşürmenin yollarını arıyorlar. *Her tarafta önerilen başlıca yöntem, üniversite sisteminin 'liseleştirilmesi' diye adlandırabileceğimiz mekanizma: Daha çok öğrenci ve daha az öğretmen, standartlaştırma, basitleştirme, daha sıkı bir müfredat denetimi ve yanında, araştırmanın öneminin azaltılması. Bu eğilim muhtemelen önümüzdeki elli yıl boyunca da yavaşlayacağına benzemiyor.*

Ülkemizde 1982 Anayasasının 130. maddesine göre (Değişik: 29.10.2005-5428/1 md.) üniversitelerin hazırladığı bütçeler; Yükseköğretim Kurulu'nca tetkik ve onaylandıktan sonra Millî Eğitim Bakanlığı'na sunulur ve merkezi yönetim bütçesinin bağlı olduğu esaslara uygun olarak işleme tâbi tutularak yürürlüğe konulur ve denetlenir.

Mali Kaynaklar

Yükseköğretim kurumlarının başlıca gelir kaynakları şunlardır (Gürüz et al, 1994: 105; Gürüz, 2001: 212-214): (1) Kurumun ücret karşılığında yaptığı hizmetler, (2) kamu kaynakları (devlet bütçesinden ayrılan genel ödenekler, belirli projeler ve faaliyetler için bütçeye konulan özel ödenekler ve yine bu tür amaçlarla çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarından sağlanan gelirler), (3) kurumun kendi gelirleri (Yapılan yatırımlardan sağlanan gelirlerle yardımlar ve bağışlar), (4) öğrencilerin ödediği öğrenim ücretleri. Tüm ülkelerde kamu yükseköğretim kurumlarının başlıca gelir kaynağı devlet bütçesinden ayrılan ödeneklerdir. Kamu kaynaklarından sağlanan gelirin oranı genellikle %80'nin üzerindedir. Kamu kaynaklarından sağlanan gelirin en düşük olduğu ülkeler ABD ve Japonya'dır (%59-63). Üniversitenin hizmet sunarak elde ettiği kendi gelirleri arasındaki en büyük pay "üniversite hastanelerinin gelirleri" ne aittir. Üniversitelerin kendi gelirleri açısından en yüksek paya sahip ülkeler %30 ile ABD, Japonya ve Almanya'dır (Gürüz et al, 1994: 111). Lee'ye (2002: 165) göre devletin yükseköğretime ayırdığı fonlar-paylar pek çok ülkede azaltılmıştır. Bunun sonucu olarak üniversiteler gelir kaynaklarını artırmak için pazar dinamiklerine bağlı ve pazar ile ilgili etkinliklere katılmak yoluyla farklı alternatif arayışı içine girmişlerdir.

Ülkemizde 2005 yılı itibarıyla yüksek öğretim bütçesinin genel bütçe içindeki payı %3,4, GSMH içindeki payı ise %1,09 dir. Tüm

Tablo 3: Yükseköğretim Bütçe Ödeneklerinin Genel Bütçe ve GSMH'ya Oranları (1995-2005)

Yıllar	YÖK Bütçesi	
	Genel bütçeye oranı %	GSMH'ya oranı %
1995	3,2	,90
1996	2,6	,80
1997	3,1	,80
1998	2,9	,86
1999	2,8	,84
2000	2,2	,84
2001	2,8	,89
2002	2,5	,89
2003	2,3	,94
2004	2,6	,93
2005	3,4	1,09

Kaynak: YÖK (2007) *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*, Ankara: Yayın No:2007-1, s: 63

öğrenciler hesaba katıldığında, bütçe ödeneklerinde öğrenci başına cari harcama 1197 dolar düzeyindedir. Sadece örgün öğretimdeki öğrenciler hesaba katıldığında, bütçe ödeneklerinde öğrenci başına cari harcama 1.938 dolara yükselmektedir. Bu rakam OECD ortalamasının dörtte birine tekabül etmektedir (YÖK, 2007: 62).

Son on yılda yükseköğretime ayrılan bütçe ödeneklerinin genel bütçe içindeki payı %2,3 ile %3,4 arasında, GSMH payı ise %0,8 ile %1,09 arasında değişmiştir (YÖK, 2007: 63).

Girişimci Üniversite

Gürüz'ün (2001: 283) her üniversite öğretim üyesinin gönlünde yatan üniversite olduğunu söylediği modern üniversite Kwiek'e (2002: 137-139) göre Kant ve Fichte'den Scheiermacher ve Wilhelm von Humboldt'a kadar Alman filozoflarının entelektüel çalışmalarının bir ürünüdür. Buna göre modern üniversite: (1) Alman felsefi kurucuları tarafından ulus devletin tasarrufuna bırakılmıştır. (2) Üniversite geleneksel olarak kamu gelirlerinin geniş çaplı bir tüketicisidir.

Girişimci üniversite, başta bu uygulamaların anavatanı olan ve üniversitelerin kendi içlerinden türettikleri ABD'de olmak üzere, son yıllarda Avrupa ülkelerindeki üniversitelerde de örnek alınarak uygulanmaya çalışılmaktadır. 1990'lı yıllar, bu ülkelerde oluşan girişimci bir üniversite sistemi ile karakterize edilebilir. Günümüzde özellikle İngiltere ve Hollanda başta olmak üzere, hemen her AB ülkesinde üniversite buluşlarının patent, lisans ve araştırma gelirleri ile korunması, üniversitelerce oluşturulan şirketler ve ortaklıklar yoluyla yeni kaynakların yaratılması üzerinde uygulamalar ve tartışmalar sürmektedir (Odabaşı, 2006: 92; Odabaşı, 2007: 119). Gürüz (2001: 283), modern üniversitenin kamu kaynaklarına büyük ölçüde bağımlı olduğundan, özerkliğinin mümkün olamayacağını savunmaktadır. Gürüz 'girişimci üniversite' ve geçişi savunmaktadır. Gürüz, girişimcilik ve gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi temeline dayalı 'girişimci üniversite'ye geçişin gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır:

"Günümüz üniversiteleri artık faaliyet alanlarını sadece kendi mensuplarının değer yargılarına göre tespit etmekten ziyade, faaliyetlerin türlerini ve alanlarını toplumun gereksinim ve beklentileri ile kendilerine tahsis edilen kaynaklara göre belirleyen kurumlardır. Dolayısıyla, çağdaş üniversite, toplumun her kesimi ile bütünleşmiş, faaliyetleri bakımından topluma karşı olan sorumluluğunu ne ölçüde yerine getirdiği denetlenen ve faaliyetleri toplum tarafından yönlendirilen, sahip olduğu her türlü tesis, teçhizat, bilgi birikimi ve insan gücünü girişimci bir zihniyetle değerlendirerek ek mali kaynak yaratan, modern işletmecilik teknikleri ile yönetilen fevkalade karmaşık yapıya sahip bir kurumdur."

Valimaa'nın (1999) önerdiği pragmatist üniversitede akademisyenlik çok boyutlu bir çalışma gerektirmektedir. Değişen çevrede akademisyenler üniversite içindeki ve dışındaki piyasalara uzmanlıklarını pazarlama gereksinimi duyarlar. Yazara göre bu durum, akademisyenlerin öğretim ve araştırma rollerine pazarlama ve danışmanlık rolleri ekler (akt. Tural, 2002: 99). Pragmatist üniversite temelde girişimci üniversiteyle uyumaktadır.

Didou'ya (2002: 88) göre gelişmiş bir yükseköğretim sistemine sahip olan ABD ve Kanada uluslararası eğitimi satılacak bir hizmet, pazar mantığı içinde ve mali bir kaynak olarak görmektedirler. Scott'a (2002: 208) göre kamu üniversitelerinin mali açıdan bağlı olduğu devletin sosyal yönünün küreselleşmeyle zayıflatılması gelirinin azalmasına yol açmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde şirket üniversitelerinin artması yükseköğretimin ticarileşmesinin en güçlü kanıtıdır.

Slaughter & Lselie (1999)'yü göre üniversiteler tıpkı büyük şirketler gibi yönetilmeye başlanmıştır. Üniversiteler bilgiye, pazara sunulabilen ve satılabilen bir meta olarak yaklaşmaya başlamışlardır. Hangi derslerin verileceğini, hangi araştırmaların destekleneceğini, hangi öğrenci profiline hizmet edileceğini ve hangi kayıt politikasının benimseneceğini belirleyen artık pazardır. Gerçek iş dünyasında kullanılan stratejik planlama, toplam kalite yönetimi, ISO belgeleri gibi yöntemler pek çok kamu üniversitesinde kurumsallaştırılmaktadır. Verimlilik ve üretkenliği yeniden yapılandırmak amacıyla akademik personelin "part -time" ve "geçici" şekilde atanmaları inanılmaz oranlarda artmıştır. Aynı zamanda akademik personel program yelpazelerini genişletmek için yeni teşebbüsler yapmaları konusunda büyük baskı altındadırlar (akt Lee, 2002: 165).

Kwiek (2002: 143) bu durumu şu şekilde yorumlamaktadır: Tamamen neoliberal ekonomi mantığının belirlediği çerçevede faaliyet göstermeye razı olan üniversite, geçen zamanla birlikte sadece bir şirket haline gelecektir ve bir 'eğitim şirketi' olduğu gerçeği ona teselli sağlamayacaktır. Bu da modern bir kurum olarak üniversitenin sonu olacaktır.

Bugün üniversiteler bürokratik yolla yönetilen, müşteri merkezli şirketler hâline gelmeye başlamıştır. Bu durum, kamu üniversitelerini daha girişimci olmaları için zorlamaktadır. Bilginin pazar mantığı çerçevesinde 'alınır-satılır bir meta' olarak görülmeye başlamasının sonucu olarak da 'pazar merkezli fikirlere odaklanmış üniversite' kavramı ortaya çıkmıştır (Erdem, 2006: 312).

Akademik Özerklik

Üniversite özerkliği içinde 'akademik özerklik' özel bir yere ve anlama sahiptir. Üniversiteler tarih boyunca 'özgür tartışma ortamını' ve 'eleştirel düşünceyi' savunmuşlardır. Bu üniversitelerin kurumsal olarak 'akademik özerkliği' sayesinde olmuştur. Akademik özerklik beraberinde bireysel olarak üniversitede çalışan akademisyenlerin yapacakları bilimsel çalışmalar için 'akademik özgürlüğü' sağlamıştır. Üniversitelerde akademik özerkliğin içeriğini; öğretim üyeleri ve yardımcılarının serbestçe bilimsel araştırma yapmaları, öğretim ve sınav programlarının, fakültelerin ders ihtiyaçlarının, yetiştireceği öğrencinin sayı ve kalitesinin, ders saatlerinin sayısının ve uygulamasının fakülteler tarafından serbestçe belirlenmesi, bilimsel denetimin öz denetim ve otokontrol ilkesine göre gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır. Akademik özerklik sadece dışsal baskılarla değil, üniversitenin kendi kurumsal yapısı ve öğretim üyelerinin kişisel husumet, akademik kıskançlık ve/veya ideolojik farklılıklardan kaynaklanan üniversite mensuplarının birbirleriyle olan mücadelesi gibi tutum ve davranışlarından da etkilenmektedir (Büken, 2006: 166; Aktan, 2008).

1982 Anayasasının 130. maddesine göre üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez. Anayasamıza göre akademik özerkliğin sınırı ulusal savunma, güvenlik ve kamu düzenidir. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 3. Maddesinin d fıkrasına göre üniversite bilimsel özerliğe sahiptir. Dokuzuncu Kalkınma Planı 'Yüksek Öğretim İhtisas Komisyonu Raporu'na göre üniversitelerimizde tam anlamıyla bir akademik özerklik gerçekleştirilememiştir. Ayrıca özerklik sorununa bir de 'akademik özgürlük' sorunu ilave edilmelidir. Üniversitelerimiz özgün ve özgür bilginin üretilebildiği ortam ve yapılara yeterli düzeyde sahip değildir (DPT, 2006: 77).

Akademik Özgürlük

Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği ve Akademik Özgürlük Üzerine Lima Bildirgesi'ne (6-10 Eylül 1988) göre 'akademik özgürlük', akademik bir çevre üyelerinin tek tek ya da toplu halde bilgiyi araştırma, inceleme, tartışma, belgeleme, üretme, yaratma, öğretme, anlatma veya yazma yoluyla edinmelerinde, geliştirmelerinde ve iletmelerindeki özgürlükleri anlamına gelir. Rosovsky (1994: 167) göre akademik özgürlük, akademik yaşamın özü, bir insanın kendisini sürekli yetiştirmesi için fırsat vermesi, hatta istekte bulunmasıdır. Bu entelektüel sermayeyi yaşam boyu artırmak ve yenilemek için bulunmaz bir şanstır.

Günümüzdeki üniversite anlayışını etkileyen en önemli değişme 19. yy. da Almanya'da ortaya çıkan 'Von Humboldt Üniversitesi' ile olmuştur. Üniversitelerdeki akademik özgürlük Berlin Üniversitesi'nin kurucularından Wilhelm von Humboldt'un girişimleriyle resmileşmiştir. 1809 yılında kurulan Berlin Üniversitesi'nin çatısını ve bilimsel anlayışını belirleyen Humboldt üniversitenin hedefini; (1) öğretimin felsefe yolu ile sağlanması, (2) temel bilimlerin derinlemesine işlenmesi, (3) araştırma ve öğretim birliğinin sağlanması, (4) devlet ve kiliseye karşı olmak, olarak belirlemiştir. Yarattığı Berlin Üniversitesi modeli ve koyduğu temel ilkelerin hali hazırda bile üniversiteler üzerindeki etkisi devam eden Wilhelm von Humboldt'a göre, üniversitenin temel ilkelerinden birisi 'Öğretme ve öğrenme özgürlüğü' biçiminde sloganlaşan bu kavram 'akademik özerklik'tir. Von Humboldt'a göre Berlin Üniversitesi'nde profesörler ve öğrenciler, ister dini ister siyasi olsun, herhangi bir otorite tarafından yönlendirilmeden ve etki altında kalmadan özgürce araştırma ve eğitim yapabilmeliydi. Berlin Üniversitesi, insan aklının tam anlamıyla bir özgürlük alanı olmalıydı (Arslanoğlu, 2002: 6; Ortaş, 2004: 2; Arslan, 2005: 6-7).

Bugün dünyada üniversitelerde akademik özgürlük, öğretim üyelerinin akademik özgürlüklerinin korunması ve üniversitenin değişen politik koşullarından etkilenmemesini sağlamak olarak algılanmaktadır. Üniversitede akademik ünvana sahip tüm insanların baskı ve yönlendirme olmaksızın özgürce eğitim ve araştırma yapmaları anlamına gelmektedir. İngiltere'de 1988'de çıkarılan 'Eğitim Reformu Kanunu'nun 202. maddesinde akademik özgürlük şu şekilde tanımlanmıştır: "Akademik özgürlük üniversite öğretim elemanlarının, işlerini veya kurumlarında sahip oldukları ayrıcalıkları kaybetme tehlikesine

maruz kalmaksızın, yürürlükteki kanunlara uymak kaydıyla, genel kabul gören hususları sınama ve sorgulama, ortaya yeni görüşler koyma ve ihtilafli veya popüler olmayan fikirleri sürme özgürlüğünü teminat altına almaktır". Devlet Üniversitesi Ohio State University Öğretim Üyeleri El Kitabı'nda akademik özgürlük şu şekilde tanımlanmaktadır: "Akademik özgürlük ve bu kavrama eşlik eden akademik sorumluluk, gerçeği serbestçe araştırma ve ulaşılan sonuçları açıklamadır." Buna göre 'akademik özgürlük' yürürlükteki kanunlarla ve öğretim üyesinin kendi alanındaki eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleriyle sınırlıdır. Amerikan Üniversitesi Profesörleri Derneği'ne göre üniversite öğretim elemanlarının sahip olması gereken akademik özgürlüğün üç temel boyutu vardır: (1) Araştırma yapmak ve bunların sonuçlarını yayınlamak, (2) üniversitede ders verirken neyi, nasıl anlatacağına karar vermek, (3) araştırma ve düşüncelerinden dolayı kurumsal sansüre ve baskıya maruz kalmamak. Altbach'a göre dünyanın birçok yerinde akademik özgürlük saldırı altındadır. Örneğin Birtwistle'a göre İngiliz üniversitelerinde akademik özgürlük bir sorundur; çünkü akademik özgürlüğü garanti altına alan yasal koruma yoktur. Akademik özgürlük, doğası gereği her türden iktidar sahibi için bir tehdit oluşturur. Üniversite mensuplarının tasfiyeleri veya iktidarı kızdıran öğretim elemanlarının şu veya bu şekilde cezalandırılması veya çeşitli haklardan mahrum bırakılması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde az görülen uygulamalar değildir. Gelişmiş bir bilim topluluğunun olmadığı, kendi içinde bütünleşmiş bir bilimsel çevrenin bulunmadığı ülkelerde devletin veya siyasi iktidarın bilimi denetim altına alma ve müdahale etme çabaları sıklıkla görülebilmektedir (Brubacher, 1980: 167; Gürüz, 2001: 274-277; Altbach: 2001: 205; Birtwistle, 2004: 203; Ivie, 2005: 53; Büken, 2006: 164-165; Aktan, 2008; Yıldırım, 2008). Öziperk, 2008: 195). Balyer'e (2011:138) göre Türkiye'deki akademisyenlerin büyük bir kısmı akademik özgürlük uygulamalarından memnun olmadıklarını ve son yıllarda bu anlamda geriyeye doğru bir gidişin yaşandığını belirtmektedirler. Ayrıca akademisyenler, üniversitenin rollerine dair neoliberal tartışmaların, akademik özgürlük algılarıyla ilgili önemli bir dönüşüme neden olduğunu vurgulamaktadır.

Akademik Etik

Etik, bir dizi kural ve ilke ya da bir küme insan ya da toplumca kabul edilmiş bir dizi davranış ve ahlaki ilkeler kümesi anlamına gelmektedir. Daha geniş bakış açısı ile etik bütün etkinlik ve amaçların yerli yerine konulması, neyin yapılacağı veya yapılamayacağı, neyin isteneceğinin veya istenemeyeceğinin, neye sahip olunacağı ya da olunamayacağı bilimidir. *Akademik özgürlük beraberinde 'akademik etiği' de gerektirmektedir.* Bilimsel araştırma etiği veya akademik etik tüm akademisyenlerin oluşturdukları takımın paydaşları arasında en özenle uygulanması gereken, bilim özgürlüğü çerçevesindeki toplumsal ve bilimsel sorumlulukların tanımlandığı temel değerlerdir. Öğretim üyesi meslek etiğinin gerektirdiği 'bilimsel araştırma etiği'ne uymalıdır (Karakütük, 2002: 137-138; Büken, 2006: 167).

Bilimsel araştırma etiği hakkındaki uzun tartışmalardan sonra, özellikle de son zamanlarda bilimsel aşırımların yaygınlaştığı bir dönemde TÜBİTAK bünyesinde 'Türkiye Bilimler Akademisi

(TÜBA) kuruldu ve 1 Aralık 2001 tarihinde yaptığı toplantıda 'Bilimsel Araştırmalarda Etik ve Sorunları' başlıklı raporda altı temel ilke açıkladı. Bunlar (Ertekin et al, 2002: 65-66); (1) *Gerçeğe uygunluk*: Veriler, sadece bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemlerden elde edilir. Verilerin değerlendirilmesinde, yorumların ve kuramsal sonuçların elde edilmesinde bilimsel yöntemler dışına çıkılamaz. Bu yöntemlerle varılan sonuçlar saptırılamaz, elde edilmemiş sonuçlar araştırma sonuçları imiş gibi gösterilemez. (2) *Bilimsel araştırmanın zarar vermemesi*: Araştırmanın deneklere zarar vermemesi, deneklerin olası riskler konusunda açık şekilde bilgilendirilmesi ve deneye katılım kararının etki ve baskı olmaksızın özgürce alınması gerekir. (3) *Sorumluluk ve haklar*: Bilim insanları araştırma sonuçlarıyla ilgili olarak toplumu bilgilendirmek, olası zararlı uygulamalar konusunda uyararak yükümlüdürler. (4) *Yazarlar*: Araştırma sonuçları araştırmayı yapanların tümünün isimleriyle yayınlanır. Araştırmanın tasarlanması, planlanması, yürütülmesi ve yayına hazırlanması aşamalarında etkin katkıda bulunmamış kişilerin isimleri yazar isimleri arasına katılmaz. (5) *Kaynak gösterme ve alıntılar*: Bilimsel yayınlarda ya da genel kamuoyuna dönük olarak yayınlanan her türlü makale, derleme, kitap ve benzeri yayınlarda daha önce yayınlanmış veya yayınlanmamış bir çalışmadan yararlanırken, o çalışma bilimsel yayın kurallarına uygun biçimde kaynak olarak gösterilmelidir. (6) *Akademik etkinliklerde etik ve bilim insanı*: Bilim insanı, akademik yaşamının bütün evrelerinde ve öğretim, yöntem ve akademik değerlendirmelere ilişkin görevlerde bilimsel liyakati temel ölçüt olarak kabul eder, temel etik kurallarının dışına çıkmaz ve bu kuralların dışına çıkılmasına göz yummaz. Bilimsel araştırma etiği ilkelerine uyulması bilimin gerçek anlamda yapılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Öğretim üyesi bilimsel araştırma etiği kurallarına uyduğu ölçüde bilimsel sorumluluklarını yerine getirmiş olur (Erdem, 2007: 78).

'Bilimsel yayın etiği' bilimsel araştırmanın bildiri, makale, rapor ve kitap olarak ilgili araştırmacılara ve topluma duyurulması aşamasında uyulması gerekenleri içermektedir. Araştırma tamamlanıp, araştırmacı ve grubu yeni bir bilimsel bilgiye ulaştıklarında veya varsayımlarının doğruluklarını kanıtladıklarında araştırmanın yayına dönüşme sürecine girilir. Yeni bilimsel bilgi veya kuram makale ve bilimsel kitap aracılığıyla bilim dünyasına, ilgilienlere ve topluma sunulur. Yayın etiğiyle ilgili dikkat edilmesi gerekenler şunlardır (Ertekin et al, 2002: 25-31): (1) *Yazarların sıralaması*: Yazar sıralamasında araştırmanın özelliğine ve o araştırma alanındaki geleneklere ve grup içi ilkel kararlarla bağlı olarak değerlendirme yapılır. Hayali yazarlık veya onursal yazarlık (çalışmaya hiç katkısı olmayan), armağan yazarlık (çalışmaya hiç ilgisi olmayan veya çok az olan kişilerin yazar listesine eklenmesi) yazarlığa ilişkin en sık karşılaşılan iki etik sorundur. (2) *Yöntemler*: Araştırmada kullanılan yöntemler açık ve ayrıntılı bir biçimde yazılmalıdır. (3) *Kaynak gösterme*: Araştırmada yararlanılan kaynakların gösterilmesi kusursuz ve eksiksiz yapılmalıdır. Kaynak göstermede kasıtlı olarak ulusal duygularla kendi ülkesindeki araştırmacıların çalışmalarının gösterilmesine ağırlık vermek, eksik vermek veya hiç yer vermemek kaynak göstermeye ilişkin önemli etik sorunlardır. (4) *Bilimsel yayınlarda teşekkür*: Araştırmanın yürütülmesinde tek-

nik ve sekreterlik hizmeti sağlayanlara, görüş ve eleştirilerinden yararlanan bilim insanlarına, araştırmanın tümüne veya bir bölümüne parasal sağlayan kuruluşlara teşekkür edilmelidir. (5) *Hakemli dergilerde değerlendirme*: Yazar(lar) araştırma makalesini bilimsel dergiye göndermeden önce bilimsel ölçütlere göre yeniden dikkatlice gözden geçirilmelidir. Hatta ilgili alandan bir bilim insanına bilimsel dergiye göndermeden önce incelettirilebilir. Yazar(lar) bilimsel dergiye gönderilen makaleye ilişkin olumlu-olumsuz cevap gelmeden başka bir bilimsel dergiye göndermeme konusunda duyarlı davranmalıdır. Makale bilimsel bir dergiye gönderildiğinde editör ve hakem tarafından bilimsel ölçütlere göre değerlendirilmelidir. Bu aşamada yazardan, editörden ve hakemden kaynaklanan etik sorunlar yaşanabilmektedir.

Yönetmelik Özerklik

Üniversitelerin yönetmelik özerkliği denince, bu kurumların kendi üyelerinin demokratik usulle oluşturdukları organlar eliyle yönetilmesi ve denetlenmesi ile üniversite organlarının öğretim üyeleri ve yardımcılarının üniversite dışındaki makamlar tarafından hukuki meşruiyeti olan bir gerekçe olmaksızın görevlerinden uzaklaştırılmayacağı anlaşılmaktadır. Yönetmelik özerkliği: (1) Yönetim organlarının işbaşına gelme ve düşme şekilleri, (2) bu organların serbestçe karar alabilme ve uygulayabilme yetkisi ve (3) üniversitedeki tüm grupların yönetime katılımı gibi üç önemli koşulu vardır (Aktan, 2008; Öztürk, 2008).

Üniversite Yönetimi

Dünyada, yükseköğretimin yönetiminde iki tür üniversite yönetim sistemi vardır. Bu sistemler Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada, Avustralya, İrlanda Cumhuriyeti ve İsrail'de uygulanan 'Anglo-Sakson Modeli' ve Almanya, Avusturya, Fransa, İspanya, İsveç, Hollanda, İsviçre, İtalya, Yunanistan, Portekiz, Danimarka, Norveç ve Japonya'da uygulanan 'Kıta Avrupa'sı Modeli'dir. 'Anglo-Sakson Modeli' büyük ölçüde âdem-i merkezîyetçi, 'Kıta Avrupa'sı Modeli' ise büyük ölçüde merkezîdir (Gürüz et al, 1994: 122; Doğramacı, 2000; Gürüz, 2001: 188; Lee, 2002: 164-165).

Anglo-Sakson Modeli: Bu model Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada Avustralya, İrlanda Cumhuriyeti ve İsrail'de uygulanmaktadır. Bu ülkelerde eğitim bakanlıklarının üniversiteler üzerindeki etkileri dolaylı veya yok denecek kadar sınırlıdır. Yükseköğretim sistemleri ve üniversiteler ara veya tampon kuruluşlar eliyle yönetilmektedir. Bu tür ara kuruluşlar ülke (veya eyalet) ve kurumsal olmak üzere iki düzeydedir. Bu kuruluşlarda, o üniversite mensubu ya hiç yoktur ya da çok az sayıdadır. Yükseköğretim kurumları üniversite mensubu olmayan kişilerden oluşan yönetim kuruluyla yönetilmektedir. Rektör, ara kuruluş tarafından atanır, görev süresi uzun ve yetkileri geniştir. Rektör, yönetim kurulunun belirlediği yetkiler dâhilinde üniversitenin hem akademik lideri, hem de başlıca icra organıdır. Rektörde, o kurumun mensubu olma ve profesör olma şartı aranmaz. Rektörlüğün boşaldığı medya organlarında ve bilimsel dergilerde duyurulur. Başvuran rektör adaylarını, üyelerinin çoğunluğu yönetim kurulu üyelerinden oluşan (ancak içinde mutlaka öğretim üyeleri, mezunlar ve bazı hallerde de

öğrenci temsilcileri bulunan) komite tarafından gerektiğinde mülakat yapılarak ve bir çalışma programı istenerek değerlendirilir. Değerlendirme sonucu yönetim kuruluna sunulur. Yönetim kurulu, sunulan adaylardan birini atamak zorunda değildir. Kurul, rektör olarak sunulan adaylardan birini seçebileceği gibi, komitenin önerdiği adaylar dışında birini de rektör olarak seçebilir. Rektörün görev süresi, sorumlulukları, yetkileri, alacağı ücret ve diğer imkânlar yönetim kurulunca tespit edilir ve bu hususlar bir sözleşmeyle tespit edilir. Akademik, idari, mali tüm yetkiler nihai olarak kurum düzeyindeki ara kuruluşlardadır. Üniversitenin yıllık faaliyet programı, bu program uygun gider bütçesi, akademik ve idari yöneticilerle, öğretim elemanlarının atanması yönetim kurulunda sonuçlanır. ABD’nde ve özellikle İngiltere’de ciddi bir kriz ve ihtilaf çıkmadığı sürece yönetim kurulu akademik konulara karışmaz (Gürüz et al, 1994: 123-131; Doğramacı, 2000; Gürüz, 2001: 188-190; Korkut, 2001: 19-32).

Kıta Avrupası Modeli: Üniversiteler doğrudan eğitim bakanlığına veya bunun eşdeğeri olan bir bakanlığa bağlıdır. Almanya gibi, federal yapıda olan ülkelerde üniversiteler buldukları eyaletin eğitim bakanlığına bağlıdır. Rektör, genellikle bir seçiciler kurulu tarafından genellikle o üniversitenin profesörleri arasından seçilir ve ilgili bakan veya devlet başkanı tarafından atanır. Bazı ülkelerde, örneğin Almanya’da eyalet eğitim bakanının seçilen rektörü veto etme yetkisi vardır. Rektörlerin görev süreleri nispeten kısa ve yetkileri sınırlıdır. Bakanlık üniversiteler üzerinde genel koordinasyon, standart oluşturma ve bütçe hazırlamadan, bazı ülkelerde, dolaylı da olsa, eğitim-öğretimin içeriğine ve özellikle profesör düzeyindeki atamalarda nihai yetkiye kadar uzanan, ülkeden ülkeye değişen oranlarda denetim, gözetim hatta yer yer bazı tasarruf yetkilerine sahiptir (Gürüz et al, 1994: 132-140; Doğramacı, 2000; Gürüz, 2001: 188; Korkut, 2001: 33-48).

Her iki modelde de çok az sayıda istisna dışında, rektörün başkanlığında çeşitli akademik birimlerin yöneticileri ile temsilcilerinde oluşan bir akademik kurul vardır ve bu kurulun adı genellikle ‘senato’dur (Gürüz, 2001: 190). Ülkemizde 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunuyla yükseköğretimin yönetimi ‘Kıta Avrupası Modeli’nden ‘Anglo-Sakson Modeli’ temel ilkelerine dayandırılmıştır. Buna göre Anglo-Sakson ülkelerinde olduğu gibi bir ara kuruluş olarak ‘Yükseköğretim Kurulu (YÖK)’ oluşturulmuştur. (Gürüz et al, 1994: 156, Gürüz 2001: 305). Türkiye’de yükseköğretim 1982 Anayasasının 130. ve 131. maddelerine ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununa göre ‘üst kurullar’ ve ‘üniversite, fakülte, enstitü ve yüksekokul organları’ tarafından yönetilmektedir (2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 6,7,8, 9,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20 ve 21. maddeleri). Yükseköğretim yönetiminde üst kurullar ‘Yükseköğretim Kurulu (YÖK)’¹, ‘Yükseköğretim Denetleme Kurulu’² ve ‘Üniversitelerarası Kurul’³ dur. Üniversite organları ‘Rektör’⁴, Senato⁵ ve Üniversite Yönetim Kurulu⁶ndan; fakülte organları ‘Dekan’⁷, Fakülte Kurulu⁸ ve Fakülte Yönetim Kurulu⁹ndan; enstitü organları ‘Enstitü Müdürü’¹⁰, Enstitü Kurulu¹¹ ve Enstitü Yönetim Kurulu¹²ndan; yüksekokul organları ‘Yüksekokul Müdürü’¹³, Yüksekokul Kurulu¹⁴ ve Yüksekokul Yönetim Kurulu¹⁵ndan oluşmaktadır.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) bir plan ve koordinasyon organı olarak tanımlanmakla birlikte üniversite sisteminin temel taşı haline getirilmiştir. Üniversite ve yüksek okullar dikey bir yapılanma sistemi içerisinde. Üniversitelerin iki akademik organı olan senato ve fakülte kurullarının oluşturulması bir atamalar zincirine dayandırılmıştır. Ders programlarının belirlenmesi YÖK tarafından yapılmaktadır. Akademisyenlerin görüşlerini açıklamaları ve öneriler getirmeleri ancak çok kısıtlı bir çerçevede gerçekleşmektedir (www.odtuadt.com/sayfalar/calismalarimiz/bildiriler/yokbildirisi.doc, 2008). Yönetime katılma konusunda özellikle öğretim üyeleri dışındaki diğer öğretim

¹ Yükseköğretim Kurulu (YÖK): 2547 sayılı yasanın 6. maddesine göre Cumhurbaşkanınca seçilen yedi profesör, Bakanlar Kurulu’na seçilen yedi üye, Genel Kurmay Başkanlığı’na seçilen bir üye, Millî Eğitim Bakanlığı’na seçilen iki üye, Üniversitelerarası Kurul’ca seçilen yedi profesörden oluşmaktadır. Yürütme Kurulu genel kurul tarafından seçilmekte ve dokuz kişiden oluşmaktadır.

² Yükseköğretim Denetleme Kurulu: 2547 sayılı yasanın 8. maddesine göre Yükseköğretim Kurulu’na önerilen beş Profesör, Danıştay’ca seçilen bir üye, Sayıştay’ca seçilen bir üye, Millî Eğitim Bakanlığı’na seçilen bir üyeden oluşmaktadır.

³ Üniversitelerarası Kurul: 2547 sayılı yasanın 11. maddesine göre rektörler, üniversitelerden ikişer profesör ve oy hakkı olmadan rapörtör olarak katılan genel sekreterden oluşmaktadır.

⁴ Rektör, 2547 sayılı yasanın 13. maddesine göre devlet üniversitelerinde profesör akademik unvanına sahip kişiler arasından görevdeki rektörün çağrısıyla toplanacak üniversite öğretim üyeleri tarafından seçilecek adaylar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Görev süresi dört yıldır. İki dönemden fazla rektörlük yapılamaz. Vakıflarca kurulan üniversitelerde rektör adaylarının seçimi ve rektörün atanması ilgili mütevelli heyeti tarafından yapılır.

⁵ Senato, 2547 sayılı yasanın 14. maddesine göre rektör, rektör yardımcıları, dekanlar, fakülte temsilcisi birer öğretim üyesi, enstitü ve yüksekokul müdürlerinden oluşur.

⁶ Üniversite Yönetim Kurulu, 2547 sayılı yasanın 15. maddesine göre rektör, dekanlar, üç profesör ve oy hakkı olmaksızın rektör yardımcılarından oluşur.

⁷ Dekan, 2547 sayılı yasanın 16. maddesine göre rektörün üniversite içinden veya dışından önereceği üç profesör arasından Yüksek Öğretim Kurulu’na üç yıl süre ile seçilir ve atanır. Süresi bitince yeniden atanabilir.

⁸ Fakülte Kurulu, 2547 sayılı yasanın 17. maddesine göre dekan, bağlı bölüm başkanları, (varsa) bağlı enstitü ve yüksekokul müdürleri, üç profesör, iki doçent ve bir yardımcı doçentten oluşmaktadır.

⁹ Fakülte Yönetim Kurulu, 2547 sayılı yasanın 18. maddesine göre dekan, üç profesör, iki doçent ve bir yardımcı doçentten oluşmaktadır.

¹⁰ Enstitü Müdürü, 2547 sayılı yasanın 19. maddesine göre fakülteye bağlı enstitülerde fakülte dekanının önerisi üzerine, rektörlüğe bağlı enstitülerde doğrudan rektör tarafından üç yıl için atanır.

¹¹ Enstitü Kurulu, 2547 sayılı yasanın 19. maddesine göre müdür, müdür yardımcıları ve enstitüyü oluşturan ana bilim dalı başkanlarından oluşur.

¹² Enstitü Yönetim Kurulu, 2547 sayılı yasanın 19. maddesine göre müdür, müdür yardımcıları, müdürce aday gösterilen altı aday içerisinde enstitü kurulunca üç yıl için seçilen üç öğretim üyesinden oluşur.

¹³ Yüksekokul Müdürü, 2547 sayılı yasanın 20. maddesine göre fakülteye bağlı yüksekokullarda fakülte dekanının önerisi üzerine, rektörlüğe bağlı yüksekokullarda doğrudan rektör tarafından üç yıl için atanır.

¹⁴ Yüksekokul Kurulu, 2547 sayılı yasanın 20. maddesine göre müdür, müdür yardımcıları ve okulu oluşturan bölüm veya ana bilim dalı başkanlarından oluşur.

¹⁵ Yüksekokul Yönetim Kurulu, 2547 sayılı yasanın 20. maddesine göre müdür, müdür yardımcıları, müdürce aday gösterilen altı aday içerisinde yüksekokul kurulunca üç yıl için seçilen üç öğretim üyesinden oluşur.

elemanları ve öğrenciler kurullarda yer almayı, alınacak kararlarda söz sahibi değildir (Erdem, 2002: 42).

Üniversite Yönetimini Etkileyen Güç ve Eğilimler

Kurum, toplum içerisinde aynı ve farklı sektörde faaliyet gösteren diğer kurumlarla bir aradadır. Kurum gerek aynı sektördeki gerekse farklı sektörlerdeki kurumlardan etkilenir ve onları da etkiler. Diğer bir deyişle kurum, toplumdaki diğer kurumlarla etkileşim içerisinde. Kurumu toplumda ortaya çıkan görüşler, güçler ve eğilimler etkiler. Kurum da toplumdaki güç ve eğilimleri etkiler. Kurumları etkileyen ve kurumların etkilediği güç ve eğilimler toplumdaki topluma ve zamandan zaman büyük farklılıklar gösterebilir. Kurumları etkileyen ve kurumların etkilediği güç ve eğilimler 'yerel, ulusal ve uluslararası' nitelikte olabilir (Erdem, 2002: 119). Bir kurum olarak üniversiteler etkilenecek ve etkileyecektir. Üniversiteler üstlendiği görevler gereği etkiye daha çok açıktır. Üniversite yönetimleri görevlerini yerine getirirken 'yerel, ulusal ve uluslararası' güç ve eğilimlerden etkilenir. Aynı zamanda üniversite yönetimleri 'yerel, ulusal ve uluslararası' güç ve eğilimleri etkiler. Üniversiteyi etkileyen 'yerel, ulusal ve uluslararası' güç ve eğilimler üniversitenin 'yönetimsel özerkliği'nin yanısıra 'mali özerkliği' ve 'akademik özerkliği'ni de etkilemektedir.

Erdem'in (2002: 119) yaptığı 'Pamukkale Üniversitesi'nin Bugünü ve Geleceğine İlişkin Önemli İç ve Dış Paydaşlarının (İlgi Gruplarının) Algıları' adlı araştırmaya göre paydaşların algısına göre Pamukkale Üniversitesi'nin dışında oluşan ve Pamukkale Üniversitesi'ni etkileyen ilk üç güç ve eğilim sırasıyla (1) 'siyaset, ülkenin siyasi yapısı, siyasi kurum ve kuruluşlar, milletvekilleri', (2) Denizli'deki yerel-merkezi yönetimler ve sivil toplum örgütleri, (3) YÖK ve aldığı kararlar'dır. Dokuzuncu Kalkınma Planı 'Yüksek Öğretim İhtisas Komisyonu Raporu'na göre 'Yükseköğretim politikalarının hükümet politikaları ile yönlendirilmeye çalışılması önemli bir zafiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda özellikle yatırım programlarının belirlenmesinde geleneksel yerel siyaset ve siyasetçi ilişkisinin ne yazık ki kurumsal ilişkilerin önüne geçmesi büyük olumsuzluklar ve yanlış kararların doğmasına yol açmaktadır. Yükseköğretim kurumları özellikle özerklik konusunda dıştan müdahalelere duyarlı davranırken, bu türden müdahalelerin sadece siyaset ve siyaset kurumlarından değil, diğer kurumlardan da gelebileceğini bilmesi gerekmektedir' (DPT, 2006: 77).

SONUÇ

Özerklik (bağımsızlık), akademik dünyada çok fazla tartışılan ve konuşulan, üzerinde tam bir uzlaşmanın sağlanmadığı ve herkesin kendisine göre yorumladığı bir kavram olmuştur (Aktan, 2008). Üniversite için özerklik ve özgürlük keyfilik değildir. Özerklik ve özgürlüğün öbür ucunda, 'hesap verebilirlik', 'şeffaflık' ve 'kalite güvencesi' vardır (Günay, 2008). Güçlü'ye (2006) göre bir ülkede üniversiteler ne kadar özerkse, o ülkede demokrasi o kadar güçlüdür. Üniversitenin üstlendiği rolleri ve görevleri tam anlamıyla yerine getirebilmesi için mali, akademik ve yönetsel açıdan özerk olması gerekmektedir. Üniversitenin konumu gereği 'akademik özerklik' biraz daha ön plana çıkmaktadır. Çünkü akademik özerklik bilimsel özgürlüğün gerçekleştirilebilmesi demektir. Bulut (2005: 39)'a göre bilimsel

özgürlükte insan yaşamına yönelik bir tehlike dışında yapılan sınırlamalar, toplumun bilimsel düşüncelerle buluşmasını önleyebilecek ve dolayısıyla gerçekliğe ulaşmasını engelleyebilecektir.

Üniversite özerkliği, üzerinde en çok tartışılan konulardan biri olarak bundan sonra da tartışma konusu olmaya devam edecektir. Tartışmalar bir açıdan üniversite özerkliğinin üniversite için ne kadar gerekli ve önemli olduğunun da bir işaretidir. Üniversitenin üstlendiği rolleri ve görevleri yerine getirebilmek için yapı ve işleyişi oluşturabilmesinde, verimliliğini ve etkililiğini artırabilmesinde 'mali, akademik ve yönetsel açıdan özerkliği' olmazsa olmazların en başında gelmektedir. Ayrıca 'üniversite özerkliği', üniversitenin gittikçe önemi artan toplumsal değişim dinamiklerinin (küreselleşme, bilgi ekonomisi, bilişim teknolojisi vb.) oluşturduğu talep ve beklentilere zamanında ve doyurucu cevap verebilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- 1982 Anayasası. (Kurucu Mecliste Kabul Tarihi: 18.10.1982; Halkoyuna Sunulmak Üzere Tasarının Resmî Gazete'de İlanı: 20.10.1982-17844; Kanununun Halkoyu ile Kabul Tarihi: 7.11.1982; Halkoyu Sonucunun Yayımlandığı Resmî Gazete Tarihi: 9.11.1982-17863 Mükerrer)
- 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, Kabul Tarihi: 4/11/1981
- Aktan, C. *Akademik özerklik*. Erişim: 23.03.2008, http://www.canaktan.org/egitim/universite-reform/aka-ozerklik.htm#_edn5
- Aktan, C. C. & Gencil, U. (2007) *Yükseköğretimde akreditasyon*. Erişim: 12.04.2008, <http://www.canaktan.org/egitim/akreditasyon/aktan-akredit.pdf>
- Ankara ÜADT YÖK Bildirisi. Erişim: 17.04.2008, <http://www.odtuadt.com/sayfalar/calismalarimiz/bildiriler/yokbildirisi.doc>
- Arslan, M. (2005). Cumhuriyet dönemi üniversite reformları bağlamında üniversitelerimizde demokratiklik tartışmaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 23-49.
- Arslanoğlu, R.A (2002). Küreselleşme ve üniversite. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 1-12.
- Altbach, P.G. (2001). Academic freedom: International realities and challenges, *Higher Education*, 41(1-2), 205-219.
- Balcı, A. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem teknik ve ilkeler*, Ankara: PEGEMA Yayıncılık, 6. Baskı
- Balyer, A. (2011) Akademik özgürlük: Türkiye'deki akademisyenlerin algıları, *Eğitim ve Bilim*, 36 (162), 138-148
- Birtwisle, T. (2004) Academic freedom and complacency: The possible effects if "good men do nothing". *Education and the Law*, 16(4), 203-216.
- Brubacher, J. S. (1980) Akademik özgürlük, Çeviren: A. Ferhan OĞUZKAN, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 163-175
- Bulut, N. (2005) Bilim özgürlüğü: İçeriği ve sınırlandırılması sorunu, *AÜEHFD*, IX (1-2), 23-39
- Büken, N.Ö. (2006) Türkiye örneğinde akademik dünya ve akademik etik. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 37(3), 164-170.

- Çelik, G. (2006). 31. EUCEN konferansı. *ODTÜ SEM Bülteni*, 2, 4-18
- Didou-Aupetit, S. (2002). Küreselleşme, NAFTA ve Meksika'da yükseköğretim sistemi: Konular, tehditler ve reformlar (Çevirenler: Haşim Koç, Gülçin Tunalı-Koç). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 81-92.
- Doğramacı, İ. (2000). *Günümüzde Rektör seçimi ve atama krizi (Türkiye'de ve Dünyada yükseköğretim yönetimine bakış)*. Ankara: Meteksan. Erişim tarihi: 21. 04. 2002, <http://www.dogramaci.org/r-bol5.html>
- DPT. (2006). *Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013) Yükseköğretim özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara.
- Erdem, A.R. (2002). *Pamukkale Üniversitesi'nin bugünü ve geleceğine ilişkin önemli iç ve dış paydaşlarının (ilgi gruplarının) algıları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Erdem, A.R. (2006) Dünyadaki yükseköğretimin değişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 299-314
- Erdem, A.R. (2007) Öğretim üyesinin bilim insanı yetiştirme sorumluluğu ve bu sorumluluğun gerektirdiği mesleki etik. *Akademik Dizayn Dergisi*, 1(2), 77-81.
- Ertekin, C., Berker, N., Tolun, A., Ülkü, D., Aksan, D., Erzan, A., Güriz, A., & Öztürk, O. (2002). *Bilimsel araştırmada etik ve sorunları*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TUBA) Yayınları, Sıra No: 1.
- Froment, E. Graz deklarasyonu 2003 (Berlin'den İleri: 2010 ve Ötesinde Üniversitelerin Rolü) (Çevirenler: Esra Derle & Emine Bol Yazıcı). Erişim: 21.03.2008, <http://www.bologna.gov.tr/documents/files/TemelBelgeler/GrazDeklarasyonu.doc>
- Güçlü, A. Üniversitelerimiz ne kadar özerk?, 07 Ekim 2006 tarihli Milliyet Gazetesi
- Günay, D. (2004). *Üniversitenin niteliği, akademik özgürlük ve üniversite özerkliği*. International Congress On Higher Education Edu 2004, İstanbul, May 27-29. Erişim: 03.04.2008, http://www.durmugunay.com/linkler/12.%C3%9Cniversitenin%20Neli%C4%9Fi,%20Akademik%C3%96zg%C3%BCrl%C3%BCkve%C3%9Cniversite%C3%96zerkli%C4%9Fi_.pdf
- Günay, D. *Akademik özgürlük ve üniversite özerkliği*. Erişim tarihi: 03.04.2008, <http://bengisuara.com/ozerkuniv.htm>
- Gürüz, K. (2001). *Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretim (Tarihçe ve bugünkü sevk ve idare sistemleri)*. Ankara: ÖSYM Yayınları 4.
- Gürüz, K., Şuhubi, E.A.M., Şengör, C., Türker, K., & Yurtsever, E. (1994). *Türkiye'de ve Dünyada yükseköğretim, bilim ve teknoloji*. İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği.
- Ivie, R.L. (2005). A presumption of academic freedom. *Review of Education Pedagogy & Cultural Studies*, 27(1), 53-85.
- Karakütük, K. (2002). *Öğretim üyesi ve bilim insanı yetiştirme (Lisansüstü öğretimin planlanması)* (Geliştirilmiş 2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kesim, E. *Bir etik davranış ilkesi olarak hesap verebilirlik (Hesap verme sorumluluğu)*. Erişim: 09.04.2008, <http://etikturkiye.com/etik/kamu/4ErdoganKesim.pdf>
- Korkut, H. (2001). *Sorgulanan yükseköğretim*. Ankara: Nobel Yayınları, Yayın No: 237.
- Kwiek, M. (2002). Yükseköğretimi yeniden düşünürken yeni bir paradigma olarak küreselleşme: Gelecek için göstergeler, (Çeviren: Emrah Akbaş). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 132-154.
- Lee, M.N.N. (2002). Eğitimde küresel eğilimler (Çeviren M. Hilmi Baş). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 155-168.
- Odabaşı, Y. (2006), Değişimin ve dönüşümün aracı olarak girişimci üniversite, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(1), 87-104.
- Odabaşı, Y. (2007). 21.Yüzyıl'ın üniversite modeli olarak girişimci üniversiteler. C. C. Aktan (Ed.), *Değişim Çağında Yükseköğretim Global Trendler-Paradigmalar Yönelimler* (ss117-133). İzmir: Yaşar Üniversitesi Yayını.
- Ortaş, İ. (2004). Üniversite özerkliği nedir? *Üniversite ve Toplum*, 4(1), 1-4.
- Özipek, B. B. (2008) Akademik özgürlüğün anlamı ve gerekliliği, *Liberal Düşünce Dergisi*, 24, 185-195
- Öztürk, S. (2006). Üniversitelerin yapısal ve işlevsel değişiminde üniversite özerkliğinin yeniden tanımlanması veya özerklik kavramı ve üniversite özerkliği, *Üniversite ve Toplum*, 6(4). Erişim: 07.04.2008, <http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=287>
- Öztürk, S. *Özerklik kavramı ve üniversite özerkliği*. Erişim: 13.04.2008, <http://www.turk-kampus.com/empty-t4362.0.html>
- Polat, N. (2003). Saydamlık, hesap verme sorumluluğu ve denetimin etkinliği, *Sayıştay Dergisi*, 49, 65-80.
- Rosovsky, H. (1994). *Üniversite: Bir dekan anlatıyor* (Çeviren: Süreyya Ersoy). Ankara: Tubitak Yayınları.
- Scott, P. (2002). Küreselleşme ve üniversite: 21. Yüzyılın önündeki meydan okumalar (Çeviren: Seda Çiftçi). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 191-208.
- Tural, N.K. (2002). Küreselleşmenin üniversite üzerine etkileri: Çeşitli ülkelerden örnekler, *Eğitim Araştırmaları*, 6, 99-120.
- Tural, N.K. (2004). *Küreselleşme ve üniversiteler* (1. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Vardar, Ö. (2004). *Yükseköğretimde kalite değerlendirmesi -II*. Erişim: 11.04.2008, <http://www2.isikun.edu.tr/personel/OktemVardar/vardarkalite2.doc>
- Wallerstein, I. (1999). *Üniversite sisteminin geleceği*. Erişim: 02.04.2008, <http://www.binghamton.edu/fbc/27-tr.htm>
- Yıldırım, R. *Üniversite kurumunun dört güncel problemi*. Erişim: 03.04.2008, <http://www.dicle.edu.tr/dictur/suryayin/khuka/universitekurumunun.htm>
- YÖK. (1992). *Üniversite yönetim sistemleri ve özerklik kavramı*. Ankara: Yükseköğretim Kurumu Yayını.
- YÖK (2007) *Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi*, Ankara: Yayın No:2007-1.